

İTÜ MİMARLIK FAKÜLTESİ
MİMARLIK TARİHİ VE RESTORASYON ENSTİTÜSÜ

MTRE
MİMARLIK TARİHİ VE RESTORASYON ENSTİTÜSÜ
BÜLTENİ

MTRE

MİMARLIK TARİHİ VE RESTORASYON ENSTİTÜSÜ

BÜLTENİ

İÇİNDEKİLER

Baş yazı	1
Haberler	4
Araştırma ve Kazılar	21
Kitap, Arşiv, Yayın	27
Yeni Üyeler	32
Nekroloji	34

Adres Mimarlık Tarihi ve
Address Restorasyon Enstitüsü
Mimarlık Fakültesi
Teknik Üniversite
İstanbul - Türkiye

ÇEVRE KORUMA - SORULAR, CEVAPLAR

Doğan KUBAN

Çağdaş Kültürün ilginç özelliklerinden biri bir yandan hızlı değişimlere özendiren bir ortam yaratırken, öteyandan geçmişi güncel bir konu olarak ele alıp, çağlar arasındaki ayrıcalıkları ortadan kaldırmağa yönelmesidir. Bu ikinci eğilim iletişimin gittikçe güçlenmesi, insanoğlunun kendisi hakkındaki bilgisini sürekli olarak derinleştirmeğe çalışması sonucudur. Bir bakıma eskiye bakış da bir yenileşme aracı olabilmektedir. Gerçi böyle davranışlar sadece çağımıza özgü değil. Bütün rönesanslar geçmişle etkilenen yenileşmeler değil miydi? Yine de burada sözünü etmeğe çalıştığım, tarihle eşzamanlı yaşama süreci geçmişteki rönesanslardan çok farklı niteliktedir. Bugün dünyanın her köşesinden, dünden ve bugünden bütün uygarlık boyutlarını, örnek almak için değil, insan yaşamının duygusal, görsel ve düşünsel çerçevesini zenginleştirmek, kişi ve toplumu daha iyi anlamak için öğreniyoruz. Avrupa Mimari Miras Yılı için ortaya konan 'Geçmişimiz için bir Gelecek' sloganı, sadece tarihin maddi mi-

rasının korunması anlamına değil, onun toplum yaşamını zenginleştirmesi anlamına gelmezse, kanımca, o kadar güçlü olamaz.

Tarihsel çevrenin korunmasına bu geniş perspektif içinde yaklaşmak gerekir. Çağdaş kentlerde kontrol altına alınamayan bir spekülasyonun acımadan yokettiği eski kent dokusu, şimdiye değin korunabilmiş doğal değerler, tarihi yapıtlar, anıtlar böyle bir kültür yorumu içinde doğru değerlendirilebilir. Sadece ulusal kültürü tanımlayan ve toplum bireylerini birbirine bağlayan değerler olarak değil, bunlardan da öteye, daha zengin bir insan çevresi, duygu ve düşünceyi harekete getiren daha yaratıcı bir ortam oluşturmaları için çevrenin her çağdan birşeyler içermesi gerektiği savunuluyor. Toplumun bütün kesimleri ve örgütleriyle çevre korumaya çaba sarfetmesini istemek bu görüşlerle bir başka anlam kazanmaktadır.

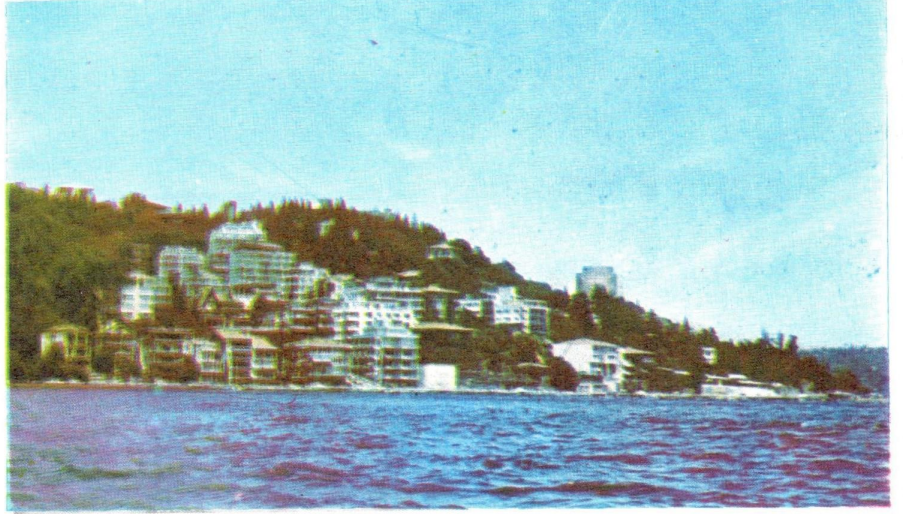
Tarihsel çevrenin korunması sorunu bunun sınırlarının ne olduğu sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Anadolu'da bütün geçmiş yapısını koruyan ve sanayileşmeye yeni katılmağa başlayan bir kasabanın korunma boyutları nedir? Tümünü mü koruyacağız? Böyle bir karar vermeğe kimin yetkisi vardır? Böyle bir yetkinin var olduğu ve böyle bir karara uyulacağı kabul edilse, bunun sonuçlarının ne olduğu iyice aydınlatılmış mıdır? Herşeyiyle korunması gerektiği kabul edilen bir kentin, kasabanın bakımını kim yapacak? parasını kim verecek? Bunun için gerekli mali güç var mıdır? İnsanları, örgütleri ve idarecileri bu gerekliliğe inandırmış olsak bile, bu isteği gerçekleştirebilmek için ne yapılması gerektiğini ve yapılacak olanın doğru boyutlarını anlayılabilecek ve uygulanabilecek biçimde ortaya koymak gerekmektedir.

Koruma isteğine hangi nedenlerle karşı çıkılıyor? Bunları şöyle sıralayabilirim: 1. Tarihsel çevrenin koruma isteği değişme isteğinin karşısına çıkmaktadır; 2. Tarihsel çevrenin korunması isteği fiziksel büyümeyi engellemektedir; 3. Tarihsel çevrenin korunması isteği çağdaşlaşmanın önüne çıkmaktadır; 4. Tarihsel çevrenin korunması isteği ekonomik olarak verimsizdir; 5. Tarihsel çevrenin korunması isteği parasal olarak olanaksızdır; 6. Tarihsel çevrenin korunması isteği kentin yapı değişmesini durdurmaktadır; 7. Tarihi çevre artık istenmeyen bir toplum yapısının ifadesi olarak, ortadan kaldırılmalıdır.

Teker teker ya da hep birlikte bu savlar ileri sürülmektedir. İlk bakışta tümü geçerli ve doğrudur. Korumayı gerçekleştirebilmek için hem bu savlara hem de bunlara paralel olarak çıkacak ayrıntılara cevap vermek ve inandırmak gereklidir.

Aşağıda böyle bir savunmanın ana noktalarını belirtmeğe ve onların yanısıra 'ne-yi, ne-kadar koruyacağız?' sorusuna cevap vermeğe çalışacağım.

1. Tarihi çevre koruma isteği, çağdaş kültürde, eskiden varolmayan bir görüşü yansıtmaktadır. Başka bir deyişle, herşeyden önce kendisi yenidir. Türkiye'de bundan yarım yüzyıl önce kimse, 'kentlerimizi koruyalım' demiyordu. Batıda da bu isteğin yoğunlaşması yenidir. Ekolojik endişelerin ortaya çıkışı ve doğal çevre ile insan arasındaki ilişkilerin korunması gerekliliği de yeni ortaya çıkmadı mı? Bugün ormanları eskisi gibi, sorgusuz sualsiz yok edebiliyor muyuz? Denizi, nehri, gölü kirletirken düşünmezlik edebiliyor muyuz? Ormanları kesmeğe engel olduğu için, çevremizi değiştirmeye-

Bebek'teki gibi bir yapılaşma sadece Boğazın doğasını yok etmekte kalmamakta çözülemez ulaşım, kirlenme ve başka alt yapı sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Anadoluhisarı duvarlaşmayan, doğanın ölçüleriyle karşıtlaşmayan ve yeşil'i bir ölçüde koruyan bir yapılaşmanın olumlu sonuçlarını yansıtmaktadır.

ge engel olunuyor, diyebilir miyiz? Tarihsel çevrenin korunması değişmeğe engel değildir. Eski bir evi koruyalım, demek, yenisini yapmayalım, anlamına besbelli gelmiyor. Burada sorun eski ile yeni arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağıdır. Yeni ile birlikte korunan bir eskinin, başka bir eski, 'yeni bir eski' olduğunu da doğru bilinçlendirmek gerekir.

2. Tarihsel çevrenin korunması isteği, kentlerin günün koşullarına uygunluk içinde rahatça gelişmelerine engel olur. Divanyolunun iki yanındaki anıtları ya da Beyoğlunun tarihsel görüntüsünü korumak için, ne yolları genişletebiliyoruz, ne de yapı boyutlarını istediğimiz oranda değiştirebili-

yoruz. Fakat sorun bu zorluğun, bugünkü kent gelişimi içinde ne denli önemi olduğu. İstanbul kentinin nüfusu beşyüzbin olduğu sıradaki boyutları bugünkü boyutlarıyla aynı mı? Tarihsel İstanbul bugünkü Büyük İstanbul'a oranla %15'i aşmayan bir alan kaplıyordu. Bu yeni boyutlar içinde İstanbul'un çağın gereksinmelerine göre yeni işlevsel bölünmesi, halâ eskinin aynı mı olacaktır? Bugün ticaret bölgesinin Sirkeci ve Galatada, Limanın Haliçte olmasıyla yetinilebilir mi? Demek ki sorun, Divanyolu'nun yeni boyutlar kazanması değil, Divanyolunun yeni boyutlar kazanan kentte değişik işlevler üstlenmesidir. Şüphesiz, kent gelişmesinin tarihsel süreklilikleri içinde, bazı işlevlerin, örneğin ticaretin, idari hizmetlerin yerlerini uzun sü-

re korumaları doğal sayılabilir. Fakat çağımızın köklü değişim ortamında bunun doğru olup olmadığının tartışılması zorunludur. Bunun dışında daha önemli bir sorun, eski sosyal yapı, eski teknoloji ve eski mülkiyet düzenine göre parselenmiş bir kentte, yenileşmenin halâ eski arsa mülkiyeti sınırları içinde gerçekleşip gerçekleşmeyeceğidir. Geçmişte üç katlı bir konağın oturduğu parselde bugün on katlı apartman yapmanın ekonomik olmadığı kesindir. Başka bir deyişle çağa uygun gerçek yenileşme, yamalı bohça yapar gibi, parça parça eskiyenin yerine yeni getirmek değil, tüm yeni bir strüktürü gerçekleştirme. Bunun için ya eski biçimsel düzeni tüm ortadan kaldırarak ve onun yerine geçecek bir düzen getirmek, ya da eskiyi yerinde bırakarak, onun dışında yeni bir düzen geliştirmek olabilir. Eğer böyle köklü bir değişme olanağı yoksa, eskinin iskeleti üzerine çağdaş bir kentin gelişeceğini savunmak zor olur. Tarihsel koşullar böyle bir sürekli fakat parça parça yenileme süreci içinde kentleri yaşamağa zorluyorsa, eskinin de yeni ile birlikte yaşayabileceğini savunanlara hak vermek gerekir.

3. Tarihsel çevrenin korunması isteği çağdaş koşullarda yaşama isteğinin karşısına çıkmaktadır, savı da doğru değerlendirilmelidir. Kent sıhhileştirme yöntemleri eski doku ve eski yapıya çağdaş konforun getirilebileceğini göstermektedir. Yalnız, biçimsel açıdan, yeni bir çevrede yaşama isteği eski kentin korunan bölgelerinde gerçekleşemez. Bu isteğin ise ağır ağır yenileşen bir eski kent parçasında değil, yeni yerleşme alanlarında karşılanması daha doğaldır. Gerçekten de örneğin İstanbul'daki kent içi göçler, çağdaş ortamda yaşama isteğinin bu şekilde karşılandığını göstermektedir. Fakat terk edilen eski mahallelerde, işlevsel değişim ya da işlevsel ilişkiler, ne fiziksel olarak ne de toplumsal olarak kurulmadığı için, bunların yozlaşmasının önüne geçilememektedir.

4. Tarihsel çevrenin korunması isteğinin ekonomik olmadığı savı da yeterli bir nedene dayanmamaktadır. Kentlerin toptan yenilenmesi olanaksız olduğuna göre, özellikle konut gereksinimleri ile konut yapımı arasında tam bir denge gerçekleşmediği sürece, eski konut kapitalinin harcanmasının kişisel sömürü aracı olmasının ötesinde sağlam bir ekonomik kurala uymadığı kesindir. İstanbulun Şişli kentinde, bugünkü barındırma olanağı ve maddi yapı değeri çok milyonlarla ifade edilebilecek bir apartmanın yıkılarak yerine bir başka, daha yüksek bir apartman yapılmasından, ülke ekonomisinin zarar gördüğü çok açıktır. Eski yapı işlevini çok daha uzun süreler görebilir, yeni yapı da, daha ucuz arsalar üzerinde, belki de

eski yapının değerine eşit bir fiatla yapılabilir. Bu konut gereksinmesini çözümlemek açısından, daha tutarlı bir davranış olurdu. Ayrıca yeni konutun gerektiği alt yapı-kanalizasyon, su, elektrik, taşıt, otopark- yoğunlaşmalarını eski kent dokusu içinde gerçekleştirmek, serbest alanlarda gerçekleştirmekten daha pahalı, belki de olanaksızdır. Gerçekten de, eski kentlerde ki 'parking' sorunu, bu çıkmaza ulaşılmış olduğumuzu göstermektedir. Eski kent dokusu üzerinde sürekli yoğunlaşmanın, hava pislenmesi, ulaşım aksaklığı gibi sayısız yan ürünü de vardır. Kısacası tarihsel dokunun yenilenmesi toplum ekonomisi açısından yararlı olduğu için değil, kişisel sömürüye engel olunamadığı, ve kent gelişmesini gerçekleştirecek politik ve kültürel örgütlenme olmadığı için ortaya çıkmaktadır.

5. Parasal olanakların korumayı gerçekleştirmeye engel olduğu yine yüzeysel olarak doğrudur. Burada da sadece kişi esas alınarak böyle denilmektedir. Oysa tarihsel çevrenin korunması kişisel bütünü üzerinde bir sorundur. Ancak devlet çapında örgütlenebilir ve parasal olanakları sağlanabilir. Türkiyede bu sorun şimdiye kadar çözümlenemediği için, rejimlerin niteliği ne olursa olsun, bize göre çok daha sanayileşmiş ülkelerde, tarihsel çevre bizden daha fazla korunmaktadır. Türkiyede, özellikle konut alanında, herşey bireylerin sırtına yüklenmiş olduğu için, tarihsel dokunun ve yapının ağırlıklı bir sömürüye terk edilerek yok olduklarını ve yerlerine çağdaş yapıcılığın en çirkin, kültürel içerikten en yoksun olanının geldiğini görüyoruz. Bugün büyük kentlerimizde mimari çevrenin estetik kalitesi, üzerinde tartışılacak kadar yoz ve köksüzdür.

Çevre korumanın parasal olanakları devlet tarafından, vergi muafiyeti, para ve kredi yardımı, kontrol yapacak örgütlerin kurulmasıyla gerçekleştirilebilir. Bireylerin ve özel kurumların yardımı ancak, devlet bu konunun propagandasını ve ağırlığını üzerine aldığı zaman, belli bir yoğunluğa ulaşabilir. Batı ülkelerinden bu konuda örnek almak doğru değildir. Çünkü toplumumuzun tarih karşısındaki tutumu değişiktir, ve korumayı teşvik edecek nitelikte değildir.

6. Kentlerin bütün tarih süresince hep yenilenerek bugüne geldikleri ve bu gelişme boyunca eskinin ortadan kalktığı, bu açıdan, bugün de aynı şeyin yürürlükte olduğu savı da tartışılmalıdır. Eski kentlerin dokusal karakteri kolay değişmemiştir. Antikiteden bugüne değin yaşayan kent dokuları vardır. Sanayi öncesi Anadolu kentlerinde, ekonomik ve sosyal yapı değişmediği için, kent dokusu ve

mimarisi de uzun yüzyıllar kimliğini korumuştur. Oysa bugün gördüğümüz değişim kişinin yaşamı içinde gerçekleşmektedir. Sanayi devriminin zorladığı kentleşme, ve onun zorladığı yapısal değişim, tarihte varolan bir şey değildir. İstanbul I. S. 5. yüzyıldan Cumhuriyete gelene kadar, dışında lineer gelişmeler ve burada buradaki yoğunlaşmalar dışında, surların içini dolduramamıştı. Bu açıdan kent değişmesine eski çağlardan örnek getirmenin anlamı yoktur. Sorun yenidir. Eskiyle yenin ilişkisi de yeniden tanımlanmalıdır.

7. Tarihsel çevre korunmasına karşı daha köklü karşı çıkışlar da vardır. Bunlar eski kültürün maddi kalıntılarının yokolmuş ve aşılması bir toplum yapısının ifadesi olduğunu ve eski kentlerin anıtları ve herşeyleriyle ortadan kalkmasının daha doğru olacağını savunurlar. Bu yorum insan toplumunu boyutsuz görmek istemenin bir ifadesi sayılabilir. Oysa tarihin sürekliliği insan yaşamına anlam kazandıran en önemli olgudur. Kaldı ki, böyle bir şey ekonomik olarak da geçersizdir ve yeniye gerçekleştirmenin de, kimse karşısında değildir.

Bir sonuncu sorunun üzerinde de önemle durmak gerekiyor: Bir eski kent dokusunda korumanın sınırı nedir? tek tek yapıları tarihsel değerleri nedeniyle korumak olanağı vardır. Fakat, bütünüyle sağlam kalmış bir küçük kasaba, kent, örneğin Safranbolu, bütün güzelliğine rağmen, tümüyle korunabilir mi? Kanımca bu sorunun cevabı, uygulamaya ilişkin olmaktan çok, sosyal olgunun felsefi yorumuna dayanmaktadır. Toplumsal eylem, kişisel kararların sınırını aştığı zaman, sonuç önceden belirlenemez. Bir kentin tümüyle korunması, korumanın kültürel niteliği bakımından bir yapının korunmasından farklı değildir. Fakat sosyal ve ekonomik açıdan, nitelik değişikliğini zorlayan boyutlara ulaşmıştır. Burada kültürel kararın güçlülüğü korumanın sınırını saptayan faktör olacaktır. Fakat olanak dışı olduğunu belgeleyen, başta Venedik olmak üzere, sayısız örnek gösterilebilir.

Kanımca tarihsel çevrenin korunmasına karşı çıkan başlıca tutumların gerekçelerine karşı savunma, genel çizgileriyle bu şekilde yapılabilir. Önemli olan, çağdaş toplumun politik yaşamına egemen olan büyük menfaat gruplarının, bütün kültürel endişelerden soyunmuş olarak, kentlilerin sırtından çıkardıkları, ve her türlü sağlıksız gelişmeyi teşvik eden kötü arazi kullanma eğilimlerini frenlemektir. Bu da yine tüm halkın, bütün katlarıyla, sorunun sadece kültürel boyutlarını değil, fakat ekonomik boyutlarını da bilinçlendirmelerine bağlıdır.

İ. T. Ü. Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni
Üç Ayda Bir Yayınlanır, Yıl 1, Sayı 3.

Genel Yönetim : Metin Sözen

Yazı İşleri : Nur Fersan
Kâni Kuzucular
Zeki Sönmez

Teknik Yönetim : Erdoğan Özarık

İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesinde
hazırlanmış ve basılmıştır. Haziran 1975